

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΜΕ ΔΕΠΥ
ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ
SCHOOL-BASED INTERVENTION STRATEGIES TO SUPPORT CHILDREN WITH ADHD
AND THE ROLE OF THE EDUCATORS

της Σοφίας Ανδριανοπούλου

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται
στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου
του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
του Τ.Ε.Φ-Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο
Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της
ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

- 1^η Επιβλέπουσα: Δρ Ταβουλάρη Ζαχαρούλα, Συνεργ. Ερευνήτρια-Ι.Π.Τ. – Ε.Κ.Ε.Φ.Ε "ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ"
2ος Επιβλέπων: Δρ Λουκέρης Διονύσιος, Συνεργ. Ερευνητής, -Ι.Π.Τ. – Ε.Κ.Ε.Φ.Ε "ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ"
3η Επιβλέπουσα: Δρ Καραμπατζάκη Ζωή, Συνεργ. Ερευνήτρια-Ι.Π.Τ. – Ε.Κ.Ε.Φ.Ε "ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ"

Κομοτηνή/Αθήνα 2023

Περίληψη

Η παρούσα εργασία διαρθρώνεται σε τέσσερα μέρη.

Το πρώτο μέρος έχει εισαγωγικό χαρακτήρα. Αποτελείται από μία εισαγωγή, όπου περιγράφονται η δομή και οι σκοποί της εργασίας. Περαιτέρω εξετάζονται οι παράγοντες, οι οποίοι μελετήθηκαν στις ερευνητικές εργασίες του τέταρτου μέρους, τα ερευνητικά ερωτήματα και ο χαρακτήρας τους, οι πηγές αναζήτησης και τα κριτήρια ένταξης και αποκλεισμού.

Στο δεύτερο, γενικό θεωρητικό μέρος αναλύονται η φύση, η θεωρία, η ιστορία, η επιδημιολογία και τα αίτια της ΔΕΠΥ. Περαιτέρω περιγράφονται τα γνωρίσματα των κυρίαρχων τύπων ΔΕΠΥ και γίνεται αναφορά στη διάγνωση και τους τρόπους αντιμετώπισης της διαταραχής αυτής στην καθημερινή σχολική πράξη (διαρρυθμίσεις στη σχολική τάξη, υποστηρικτικός ρόλος του δασκάλου, στρατηγικές παρέμβασης κλπ.).

Στο τρίτο, ειδικό θεωρητικό μέρος εξετάζεται η θεωρία για τα χαρακτηριστικά και τις μεθόδους των ερευνητικών μελετών του δ' μέρους. Ειδικότερα αναλύονται η διαδικασία, ο σκοπός και τα γνωρίσματα της επιστημονικής έρευνας, οι μέθοδοι εκπαιδευτικής έρευνας, η έννοια «πειραματική έρευνα», τα γνωρίσματα των πειραματικών και οιονεί πειραματικών σχεδίων, τα άλλα είδη ερευνητικών μελετών στην εκπαίδευση, οι στρατηγικές συλλογής δεδομένων και τα είδη στατιστικής που χρησιμοποιούνται στην εκπαιδευτική έρευνα.

Στο τέταρτο και κύριο μέρος αναλύονται οι δεκαπέντε (15) ερευνητικές μελέτες, οι οποίες προέρχονται από διάφορες χώρες του κόσμου, και εξετάζονται η επίδραση διαφόρων παραγόντων, όπως η καλλιτεχνική θεραπεία, δηλ. η ενασχόληση με καλές τέχνες (ζωγραφική, γλυπτική, σύνθεση ποιήματος, χορός, θέατρο κλπ.), η παιγνιδοθεραπεία και ειδικά η εξάσκηση και εκπαίδευση στο σκάκι, το φυσικό περιβάλλον και η ιστορία, το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και η εκπαίδευση της οικογένειας, σε παιδιά με ΔΕΠΥ, προς την κατεύθυνση μείωσης των συμπτωμάτων της (άγχος, παρορμητικότητα, υπερκινητικότητα, διάσπαση προσοχής κ. ά.) και των συναφών διαταραχών (συννοσηρή νοητική αναπηρία, αγχώδης διαταραχή, αντιθετική προκλητική διαταραχή).

Τέλος, το πέμπτο και τελικό της μέρος αφορά τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυση των ερευνών καθώς και ορισμένες προτάσεις για μελλοντικές εργασίες σχετικά με το παρόν ζήτημα που εξετάστηκε.

Η προφανής βελτίωση της κατάστασης των παιδιών με συμπτώματα της ΔΕΠΥ είναι αποτέλεσμα της επίδρασης αυτών των παραγόντων μας και εκδηλώνεται στη μικρότερη ή μεγαλύτερη μείωση των συμπτωμάτων της ΔΕΠΥ και των συναφών διαταραχών σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, μαθητές και φοιτητές.

Η θετική επίδραση όλων αυτών των παιδαγωγικών μέσων και θεραπειών μας οδηγεί στη διατύπωση περαιτέρω ερευνητικών ερωτημάτων, τα οποία αναφέρονται στη πιθανή χρήση άλλων μορφών τέχνης και άλλων ειδών παιγνιδιών πλην των ήδη χρησιμοποιηθέντων και στην επινόηση κατάλληλων ερευνητικών σχεδίων για την αξιοποίησή τους και στο συνδυασμό αυτών των παιδαγωγικών μέσων με πολιτικά μέτρα και μεταρρυθμίσεις, ώστε να αποδώσουν καλύτερα.

Λέξεις-Κλειδιά: ΔΕΠΥ, συννοσηρή νοητική αναπηρία, αγχώδης διαταραχή ή αντιθετική προκλητική διαταραχή, τύποι ΔΕΠΥ, τρόποι αντιμετώπισης, παιγνιοθεραπεία, καλλιτεχνική θεραπεία, οικογένεια, φυσικό περιβάλλον, πειραματική ερευνητική εργασία.

Abstract

The current study is divided in four parts.

The first part is of introductory character. It consists of an introduction, in which the structure and the objects of the study are described. Further are examined the factors, which have been studied in the researches of the fourth part, the research questions and their character, the sources for the research and the criteria of inclusion and exclusion.

In the second and general theoretical part we dealt with the nature, the history, the epidemiology and the causes of ADHD. Further we described the features of the three major types of ADHD und referred to the diagnosis and the ways of treatment of this disturbance in the daily school praxis (seating arrangements in the classroom, the supporting role of the teacher, strategies of intervention etc.).

In the third and special theoretical part we dealt with the theory concerning the research characteristics and research methods, which have been used in the fifteen research studies of the fourth part. Especially we dealt with the process, the aim and the characteristics of the scientific research, the methods of the educational research, the experimental research, the experimental and quasi-experimental research designs, the other kinds of research studies in the education, the strategies for collecting data and the two kinds of statistics used in the educational research.

In the fourth and main part we analysed the 15 research studies, which come from various lands of the earth, and examined the impact of various factors as the art therapy, sc. the involvement of the children in making art (painting, sculpting, writing a poem, telling a story, dancing, acting out a scene etc.), the playing therapy and especially the chess playing and training, the natural environment of the school and the history, the socioeconomic status and the education level of the family, on children of preschool age, pupils and students with ADHD und other disturbances, in order to reduce the symptoms of ADHD (anxiety, impulsivity, hyperactivity, attention deficit, etc.) and the relevant disturbances (co-morbid intellectual disability, anxiety disorder and oppositional defiant disorder).

Finally, the fifth and final part concerns the conclusions drawn from the analysis of the surveys as well as some suggestions for future work on the present issue examined.

The apparent improvement of the situation of children with ADHD comes as a result of the impact of these factors and is manifested in the greater or smaller reduction of the symptoms of the ADHD and the relevant disturbances in children of preschool age, of pupils and students.

The positive impact of all these pedagogic means and therapies leads us to the formulation of further research questions, which refer to the probable use of other arts and plays outside the already used ones, to the innovation of appropriate research plans for their utilization and the combination of all these pedagogic means with political measures and reforms, so that these measures can have better effects.

Key Words: ADHD, ΔΕΠΥ, com-morbid intellectual disability, anxiety disorder or oppositional defiant disorder (ODD), types of ADHD, handling ways or treatment of ADHD, play therapy, art therapy, family, natural environment, experimental research, research study in education.

στηριχθεί η μελλοντική εφαρμοσμένη έρευνα για τη ΔΕΠΥ. Μερικά από τα ερωτήματα θα μπορούσαν να έχουν την ακόλουθη διατύπωση:

1. Ποιες άλλες τέχνες εκτός της μουσικής, της ζωγραφικής και του σχεδίου μπορούν να αξιοποιηθούν στο σχολείο για τη μείωση των συμπτωμάτων της ΔΕΠΥ; Με ποιο ερευνητικό και με ποιο πειραματικό σχέδιο μπορεί να γίνει αυτό;
2. Ποια άλλα παιχνίδια εκτός του σκακιού και ποιες αθλητικές δραστηριότητες μπορούν να συμβάλουν στην αύξηση της προσοχής και συγκέντρωσης, στην καλλιέργεια της υπομονής και στη λήψη ορθών αποφάσεων; Με ποιο ερευνητικό γενικά ή με ποιο πειραματικό σχέδιο ειδικά μπορεί να γίνει αυτό;
3. Κατά πόσο η ενεργός συμμετοχή των γονέων στις συνεδρίες παιγνιοθεραπείας μπορεί να επηρεάσει, ώστε τα θετικά αποτελέσματα να είναι μόνιμα και διαρκή;
4. Με ποιου είδους σχέδια μπορούν να συγκριθούν οι διάφορες τεχνικές παιγνιοθεραπείας ως προς τα θετικά αποτελέσματα που έχουν για τα παιδιά;
5. Πώς επηρεάζει το φυσικό περιβάλλον, όπου ζουν παιδιά, την εκδήλωση ΔΕΠΥ; Με ποιο ερευνητικό σχέδιο μπορεί να διαπιστωθεί η επιδραση αυτή; Ποιες συνέπειες προκύπτουν για την περιβαλλοντική πολιτική των κυβερνήσεων;
6. Ποιες επιπτώσεις έχει η ιστορία και κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας, καθώς και οι συνθήκες ζωής των παιδιών στις πιθανότητες εκδήλωσης ΔΕΠΥ σ'αυτά; Με ποιο ερευνητικό σχέδιο μπορεί να διαπιστωθούν οι επιπτώσεις αυτές;
7. Μπορεί η αναδιανομή του εθνικού πλούτου προς όφελος των κατώτερων τάξεων μιας χώρας σε συνδυασμό με εκπαιδευτικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις να συμβάλει στον περιορισμό του αριθμού των παιδιών που πάσχουν από ΔΕΠΥ; Πώς μπορεί να διαπιστωθεί αυτό στην εφαρμοσμένη παιδαγωγική;

Ελληνική Βιβλιογραφία

Κάκουρος & Μανιαδάκη, ²2003: Κάκουρος, Ε.-Μανιαδάκη, Κ., ²2003, *Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων. Αναπτυξιακή προσέγγιση*, Αθήνα: Τυπωθήτω/Δαρδανός.

Κάκουρος & Μανιαδάκη 2012: Κάκουρος, Ε. - Μανιαδάκη, Κ., 2012, Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής – Υπερκινητικότητα: Θεωρητικές προσεγγίσεις & θεραπευτική αντιμετώπιση, Αθήνα: Gutenberg.

Κουμούλα, 2012: Κουμούλα, Α., 2012, Η εξέλιξη της διαταραχής ελλειμματικής προσοχής-υπερκινητικότητας (ΔΕΠΥ) στον χρόνο, *Ψυχιατρική* 23, Π 49-Π59.

Λιβανίου, 2009: Λιβανίου, Ελ., 2009, Μαθησιακές δυσκολίες και προβλήματα συμπεριφοράς στην κανονική τάξη, Αθήνα: Κέδρος.

Μυλωνάκου-Κεκέ, 2015: Μυλωνάκου-Κεκέ, Η., 2015, *Πώς τα παιδιά μιλούν με το σχέδιο. Ψυχοπαιδαγωγική αξιοποίηση και εφαρμογές*. Αθήνα: Παπαζήση.

Περβανίδου, 2009: Περβανίδου, Π., 2009, *Πέντε Γενετικοί και Περιβαλλοντικοί Παράγοντες Κινδύνου στην Ανάπτυξη ΔΕΠΥ*, Ομάδα Εργασίας: ΔΕΠΥ: Διεθνή Δεδομένα και Ελληνική Πραγματικότητα, Έκτο Πανελλήνιο Παιδοψυχιατρικό Συνέδριο, Μαΐου 2009, Αθήνα.

Πολυχρονοπούλου, 2017: Πολυχρονοπούλου, Στ., 2017, *Παιδιά και έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες*, Αθήνα: Διάδραση.

Σφελινιώτη, 2017: Σφελινιώτη, Σ. Γ., 2017, *Ψυχοπαθολογικά χαρακτηριστικά συγγενών ανηλίκων ασθενών με διαταραχή ελλειμματικής προσοχής με υπερκινητικότητα*. Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Τμήμα Ιατρικής, Τομέας Ψυχιατρικής, Διδακτορική Διατριβή, Αλεξανδρούπολη.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Abdollahian, Mokhber, Balaghi & Fatemeh Moharrari, 2013: Abdollahian, E., Mokhber, N., Balaghi, A. & Fatemeh Moharrari, F., 2013, The Effectiveness of Cognitive-Behavioural Play Therapy on the Symptoms of Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder in Children Aged 7-9 Years, *Controlled Clinical Trial*, 5 (1), 41-46. DOI: [10.1007/s12402-012-0096-0](https://doi.org/10.1007/s12402-012-0096-0)

Alpanda, 2015: Alpanda, S., 2015, The Investigation of the Relationship between ADHD and Visual-Spatial Functions, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 174, 2219 – 2225.

DOI: 10.1016/j.sbspro.2015.01.878

Amouzadeh, Honarmand, Hoseini, Zandi & Rahimzadeh, 2020: Amouzadeh, F., Honarmand, F., Hoseini, S. S., Zandi, H. G. & Rahimzadeh, M., 2020, Impact of Chess Training in Students with ADHD, *Shenakht Journal of Psychology and Psychiatry*, 7 (5), 65-79.

DOI: [10.52547/shenakht.7.5.65](https://doi.org/10.52547/shenakht.7.5.65)

Anastopoulos, Shelton, DuPaul & Guevremont, 1993: Anastopoulos, A. D., Shelton, T. L., DuPaul, G. J., & Guevremont, D. C., 1993, Parent Training for Attention-Deficit Hyperactivity Disorder: Its Impact on Parent Functioning, *Journal of Abnormal Child Psychology Articles* 21 (5) 581-596.

DOI: 10.1007/BF00916320

Barkley, 2006: Barkley, R.I A., 2006, The Relevance of the Still Lectures to Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder: a Commentary, *Journal of Attention Disorders*, 10 (2), 137-140.

DOI: [10.1177/1087054706288111](https://doi.org/10.1177/1087054706288111)

Barkley & Peters, 2012: Barkley, R.I A. & Peters, H., 2012, The Earliest Reference to ADHD in the Medical Literature? Melchior Adam Weikard's Description in 1775 of Attention Deficit (Mangel der Aufmerksamkeit, Attentio Volubilis), *Journal of Attention Disorders*, 16 (8), 623–630. DOI:

10.1177/1087054711432309

Barzegary & Zamini, 2011: Barzegary, L. & Zamini S., 2011, The Effect of Play Therapy on Children with ADHD, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 30, 2216-2218.

DOI: [org/10.1016/j.sbspro.2011.10.432](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.10.432)

Blasco-Fontecilla et al., 2016: Blasco-Fontecilla, H., Gonzalez-Perez, M., Garcia-Lopez, R., Roza-Cano, B., Perez-Moreno, M. R., De Leon-Martinez, V. & Otero-Perez-J., 2016, Efficacy of Chess Training for the Treatment of ADHD: A Prospective, Open Label Study, *Revista de Psiquiatría y Salud Mental*, 9 (1), 13-21. DOI: [10.1016/j.rpsm.2015.02.003](https://doi.org/10.1016/j.rpsm.2015.02.003)

DOI: [10.1016/j.rpsm.2015.02.003](https://doi.org/10.1016/j.rpsm.2015.02.003)

Bourneville, 1897: Bourneville, E., 1897, *Traitement médico-pédagogique des différentes formes de l'idiotie*, Paris: Alcan.

Carrer, 2015: Carrer, L. R. J., 2015, Music and Sound in Time Processing of Children with ADHD, *Frontiers in Psychiatry*, 6, 1-7. DOI: 10.3389/fpsy.2015.00127

Ceci, 2013: Ceci, St. J. (Ed.), 2013, *Handbook of Cognitive, Social, and Neuropsychological Aspects of Learning Disabilities*, vol. 1, New York and London: Routledge.

Cohen, Manion & Morrison, ⁶2007: Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K., ⁶2007, *Research Methods in Education*, London and New York: Routledge.

Corraliza, Collado & Bethelmy, 2012: Corraliza, J. A., Collado, S. & Bethelmy, L., 2012, Nature as a Moderator of Stress in Urban Children, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 38, 253-263. DOI: [org/10.1016/j.sbspro.2012.03.347](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.03.347)

Dewi, Rusmawati & Ratnaningsih, 2015: Dewi, E. K., Rusmawati, D. & Ratnaningsih, I. Z., 2015, The Effect of Music and Motoric Movement Intervention to Increase Attention among Elementary School Students in Semarang Central Java, *Procedia-Environmental Sciences*, 23, 179 – 185. DOI: [10.1016/j.proenv.2015.01.028](https://doi.org/10.1016/j.proenv.2015.01.028)

DuPaul & Stoner, ³2014: DuPaul, G. J. & Stoner, G., ³2014, *ADHD in the Schools. Assessment and Intervention Strategies*, New York-London: The Guilford Press.

ElDaoua & El-Shamieh, 2015: ElDaoua, B. M. N. & El-Shamieh, S. I., 2015, The Effect Of Playing Chess On The Concentration Of ADHD Students In The 2nd Cycle, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 192, 638 – 643. DOI: [org/10.1016/j.sbspro.2015.06.111](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.06.111)

Fiks, Mayne, Debartilo, Power & Guevara, 2013: Fiks, A. G., Mayne, St., Debartilo, El., Power, Th. J. & Guevara, J. P., 2013, Parental Preferences and Goals Regarding ADHD Treatment, *Pediatrics*, 132 (4), 692-702. DOI: [10.1542/peds.2013-0152](https://doi.org/10.1542/peds.2013-0152)

Gonda, Pavlovičová, Ďuris & Tirpáková, 2022: Gonda, D., Pavlovičová, G., Ďuris, V. & Tirpáková, A., 2022, Implementation of Pedagogical Research into Statistical Courses to Develop Students' Statistical Literacy, *Mathematics*, 10 (11), 1793. DOI: [org/10.3390/math10111793](https://doi.org/10.3390/math10111793)

Habib & Ali, 2015: Habib, H. A. & Ali, U., 2015, Efficacy of Art Therapy in the Reduction of Impulsive Behaviors of Children with ADHD Co-Morbid Intellectual Disability, *Pakistan Journal of Psychology*, 46 (2), 23-33.

Habib & Ali, 2020: Habib, H. A. & Ali, U., 2020, Utilization of Art Therapy with Children with ADHD Co-Morbid Intellectual Disability for Decreasing Inattention, *Sir Syed Journal of Education and Social Research*, 3 (4), 71-76. DOI: [org/10.36902/sjesr-vol3-iss4-2020](https://doi.org/10.36902/sjesr-vol3-iss4-2020) (71-76)

Hassani, Mirzaeeian & Khalilian, 2013: Hassani, R., Mirzaeeian, B. & Khalilian, A., 2013, Effectiveness of Cognitive Behavior-Based Play Therapy on Anxiety and Self-Steem of Children

with Attention Deficit/Hyperactivity Disorder Children, *Journal of Modern Psychological Researches*, 8 (29), 163-180.

Jafari, Mohammadi, Khanbani, Farid & Chiti, 2011: Jafari, N., Mohammadi, M. R., Khanbani, M., Farid & S. & Chiti, P., 2011, Effect of Play Therapy on Behavioral Problems of Maladjusted Preschool Children, *Iranian Journal of Psychiatry*, 6 (1), 37-42.

Jones, Craver-Lemley & Barrett, 2008: Jones, K. E., Craver-Lemley, C. & Barrett, A. M., 2008, Asymmetrical Visual-Spatial Attention in College Students Diagnosed With ADD/ADHD, *Cognitive and Behavioural Neurology*, 21 (3), 176–178. DOI: [10.1097/WNN.0b013e318185e6a9](https://doi.org/10.1097/WNN.0b013e318185e6a9)

Khadar, Babapour & Sabourimoghaddam, 2013: Khadar, M. G., Babapour, J. & Sabourimoghaddam, H., 2013, The Effect of Art Therapy Based on Painting Therapy in Reducing Symptoms of Oppositional Defiant Disorder (ODD) in Elementary School Boys, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 84, 1872-1878. DOI: 10.1016/j.sbspro.2013.07.051

Laufer & Denhoff, 1957: Laufer, M. W. & Denhoff, E., 1957, Hyperkinetic Behavior Syndrome in Children, *Journal of Pediatrics*, 50, 463–474. DOI: [org/10.1016/S0022-3476\(57\)80257-1](https://doi.org/10.1016/S0022-3476(57)80257-1)

Lee & Witruk, 2016: Lee, Y. & Witruk, E., 2016, Teachers' Intended Classroom Management Strategies for Students with ADHD: a Cross-Cultural Study between South Korea and Germany, *Current Issues in Personality Psychology*, 4 (2), 106-117.

Lu et al., 2022: Lu, St. V., Leung B. M. Y., Bruton, A. M., Millington, E., Alexander, E., Camden, K., Hatsu, I., Johnstone, J. M. & Arnold, M. E., 2022, Parents' Priorities and Preferences for Treatment of Children with ADHD: Qualitative Inquiry in the MADDY Study, *Child: Care, Health and Development*, 48 (5), 852-861. DOI: **10.1111/cch.12995**

Maheshwari, 2017: Maheshwari, V. K., 2017, Experimental Research in Education <http://www.vkmaheshwari.com/WP/?p=2484>

Malchiodi, 2003: Malchiodi, C. A., 2003, Expressive Arts Therapy and Multimodal Approaches, in C. A. Malchiodi (Ed.), *Handbook of Art Therapy*, New York and London: The Guilford Press, 106-119.

Meaux & Chelonis, 2003: Meaux, J. B. & Chelonis, J. J., 2003, Time Perception Differences in Children with and without ADHD, *Pediatric Health Care*, 17, 64–71.

DOI: [org/10.1067/mpg.2003.26](https://doi.org/10.1067/mpg.2003.26)

Michaëlsson et al., 2022: Michaëlsson, M., Yuan, S., Melhus, H., Baron, J. A., Byberg, L., Larsson, S. C. & Michaëlsson, K., 2022, The Impact and Causal Directions for the Associations between Diagnosis of ADHD, Socioeconomic Status, and Intelligence by Use of a Bi-Directional Two-Sample Mendelian Randomization Design, *BMC Medicine* 20, 106.

DOI:[10.1186/s12916-022-02314-3](https://doi.org/10.1186/s12916-022-02314-3)

Naderi, Heidarie & Bouron-Asgari, 2010: Naderi, F. , Heidarie, A. & Bouron, L.- Asgari, P., 2010, The Efficacy of Play Therapy on ADHD, Anxiety and Social Maturity in 8 to 12 Years Aged Clientele Children of Ahwaz Metropolitan Counseling Clinics, *Journal of Applied Sciences*, 10 (3), 189-295. DOI: 10.3923/jas.2010.189.195

Panksepp, 2007: Panksepp, J., 2007, Can Play Diminish ADHD and Facilitate the Construction of the Social Brain? *Journal of the Canadian Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 16 (2), 57-66.

Reiber & McLaughlin, 2004: Reiber, Chr. & McLaughlin, T. F., 2004, Classroom Interventions: Methods to Omprove Academic Performance and Classroom Behavior for Students with ADHD, *International Journal of Special Education*, 19 (1), 1-13.

Robinson, Simpson & Hott, 2017: Robinson, A., Simpson, Chr. &-Hott, B. L., 2017, The Effects of Child-Centered Play Therapy on the Behavioral Performance of Three First Grade Students with ADHD, *International Journal of Play Therapy*, 26 (2), 73-83. DOI: [org/10.1037/pla0000047](https://doi.org/10.1037/pla0000047)

Rogério & Carrer, 2015: Rogério, L. & Carrer, J., 2015, Music and Sound in Time Processing of Children with ADHD, *Frontiers in Psychiatry*, 6, 127. DOI: [10.3389/fpsy.2015.00127](https://doi.org/10.3389/fpsy.2015.00127)

Rowland et al., 2018: Rowland, A. S., Skipper, B. J., Rabiner, D. L., Qeadan, F., Campbell, R. A., Naftel & A. J. & Umbach, D. M., 2018, Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder: Interaction between Socioeconomic Status and Parental History of ADHD Determines Prevalence, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 59 (3), 213-222.

Shakuri, Nazari & Nazari, 2015: Shakuri, N., Nazari, O. & Nazari, S. N., 2015, An Attempt to Empower Teachers in Education: An Epistemological Look, *Theory and Practice in Language Studies*, 5 (1), 170-175. DOI: [org/10.17507/tpls.0501.23](https://doi.org/10.17507/tpls.0501.23)

Smith, 2012: Smith, M., 2012, *Hyperactive. The Controversial History of ADHD*, London: Reaction Books.

Smith, 2017: Smith, M., 2017, Hyperactive around the World? The History of ADHD in Global Perspective, *Social History of Medicine*, 30 (4), 767–787. DOI: [10.1093/shm/hkw127](https://doi.org/10.1093/shm/hkw127)

Smitheman-Brown & Church, 1996: Smitheman-Brown, V. & Church, R. R., 1996, Mandala Drawing: Facilitating Creative Growth in Children with ADD or ADHD, *Journal of the American Art Therapy Association*, 13 (4). DOI: [org/10.1080/07421656.1996.10759233](https://doi.org/10.1080/07421656.1996.10759233)

Stevenson et al., 2021: Stevenson, M. P., McEwan, J., Bentsen, P., Shilhab, Th., Glue, P., Trani, P., Wheeler, B. & Healey, D., 2021, Nature walks versus medication: A pre-registered randomized-controlled trial in children with Attention Deficit/Hyperactivity Disorder, *Journal of Environmental Psychology*, 77. DOI: [org/10.1016/j.jenvp.2021.101679](https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2021.101679)

Thygesen et al., 2020: Thygesen, M., Engemann, C., Holst, G. J., Hansen, B., Geels, C., Brandt, J., Pedersen, C. B. & Dalsgaard, S., 2020, The Association between Residential Green Space in Childhood and Development of Attention Deficit Hyperactivity Disorder: A Population-Based Cohort Study, *Environ Health Perspect*, 128, 12. DOI: 10.1289/EHP6729

Torvik et al., 2020: Torvik, F. A., Eilertsen, E. M., McAdams, T. A., Gustavson, K., Zachrisson, H. D., Brandlistuen, R., Gjerde, L. S., Havdahl, A., Stoltenberg, C., Ask, H. & Ystrom, E., 2020, Mechanisms linking parental educational attainment with child ADHD, depression, and academic problems: a study of extended families in The Norwegian Mother, Father and Child Cohort Study, *Journal of Child Psychology and Psychiatry, and Allied Disciplines*, 61 (9), 1009-1018. DOI: [10.1111/jcpp.13197](https://doi.org/10.1111/jcpp.13197)

Van den Berg, A. E. & Van den Berg, C., 2010: Van den Berg, A. E. and Van den Berg, C. G., 2010, A comparison of children with ADHD in a natural and built setting, *Child: Care, Health and Development*, 430-439. DOI: 10.1111/j.1365-2214.2010.01172.x

Vaziria, Kashania & Soratia, 2014: Vaziria, S., Kashania, F. L. & Soratia, M., 2014, Effectiveness of Family Training in Reduced Symptoms of the Children with ADHD, *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 128, 337-342. DOI: [org/10.1016/j.sbspro.2014.03.167](https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.03.167)

Zwi, Jones, Thorgaar, York & Dennis, 2011: Zwi M., Jones, H., Thorgaard, C., York A. & Dennis, J. A., 2011, Parent Training Interventions for ADHD in Children Aged 5 to 18 Years, *Cochrane Database of Systematic Reviews*. DOI: 10.1002/14651858.CD003018.pub3